

Vüsal SƏFİYEVƏ

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

AMEA Folklor İnstitutunun

“Azsaylı xalqların folkloru”

şöbəsinin aparıcı elmi işçisi

e-mail: vusal-s67@mail.ru

ORCID NO: 0009-0004-5572-1160

<https://doi.org/10.59849/2309-7922.2024.2.82>

**AZƏRBAYCAN FOLKLOR KİTABININ TƏŞKİLİNDƏ FOLKLOR
ANTOLOGİYALARININ ROLU**

Xülasə

Azərbaycan folklor kitabının təşkil olunub meydana çıxmasını müxtəlif amillər səciyyələndirir. Bunlardan biri də təbiidir ki, folklor toplularının və əsas etibarilə folklor antologiyalarının əhəmiyyətlik dərəcəsidir. Bu araşdırmada antologiya xarakterli folklor toplularından və tərtib olunma etibarilə folklor antologiyalardan bəhs olunur. Eyni zamanda elmi ictimaiyyətin diqqətinə çatdırılır ki, folklor kitabının yaranmasında bu antologiyaların mühüm rolu inkarolunmazdır. Elə bu səbəbdən də antologiyaların müxtəlif aspektlərlə bərabər, bu kontekstdə də öyrənilməsi gərəkliliyinə toxunulur. Antologiyaların tarixi-xronoloji ardıcılıqla öyrənilməsi üçün bu kitablar müxtəlif dövrlərdə tədqiq olunur. Belə ki, XX əsrin əvvəllərində folklor kitabının bu istiqamətdə təşkili öyrənilərək sovet dönəmində elmi ictimaiyyətin nəzərinə çatdırılır, Müstəqillik dövründə onun əhəmiyyətinə nəzər yetirilir. Tədqiqatda eyni zamanda o da göstərilir ki, XX əsrin əvvəllərində əgər ayrı-ayrı folklor topluları qismən antologiya tələbatına cavab verirdisə, sovet dönəmində artıq ilk antologiyalar ciddi təsnifat prinsipləri əsasında meydana çıxarılırdı. Müstəqillik dövründə yaranan antologiyalar isə folklor kitabının təşkilində daha çox əhəmiyyət kəsb edir. Folklorun prioritetləşməsi baxımından AMEA Folklor İnstitutunun yaradılması və bu dövlət qurumunun folklor sahəsində gördüyü mühüm fəaliyyət istiqamətinə də aydınlıq gətirilir. Folklor İnstitutunda toplanılıb nəşr olunan yeni çoxcildli antologiyalara nəzər yetirilir. Bu antologiyalardan çoxcildli “Azərbaycan Folklor Antologiyası”, “Azərbaycan Folklor Külliyyatı”, “Güney Azərbaycan folkloru”, “Qərbi Azərbaycan folkloru”, “Qarabağ folkloru” kimi antologiyalar folklor kitabının təşkilində mühüm rol oynayır. Eyni zamanda bu tədqiqat işi digər antologiyaların da folklor kitabının yaranmasında əhəmiyyətini nəzərə çatdırır.

Açar sözlər: Folklor kitabı, antologiya, toplu, folklor, tərtibat, janr.

Vusal SAFIYEVA

**THE ROLE OF FOLKLORE ANTHOLOGIES IN THE FORMATION
OF AZERBAIJAN FOLKLORE BOOK**

Summary

Various factors characterize the formation of the Azerbaijani folklore book. One of them, of course, is the degree of significance of folklore collections and mainly folklore anthologies. In this study it is said about the anthological folklore collections and folklore anthologies. At the same time, it is brought to the attention of the scientific community that the important role of these anthologies in the creation of a folklore book is undeniable. That is why anthologies should be studied in this context along with various aspects. For the study of anthologies in historical and chronological order, these books are studied at different times. Thus, at the beginning of the 20th century, the organization of folklore book in this direction was studied and brought to the attention of the scientific community in the Soviet period, and its importance in the period of Independence was considered. At the same time, the study shows that if at the beginning of the twentieth century individual folklore groups partially responded to the demand for anthology, then in Soviet times the first anthologies appeared on the basis of strict classification principles. Anthologies that arose in the period of independence are of greater importance in the organization of folklore books. In terms of priorityzation of folklore, the establishment of the Institute of Folklore of ANAS and the important activity of this state institution in the field of folklore are also clarified. New multi-volume anthologies collected and published at the Institute of Folklore are reviewed. Among these anthologies, such multi-volume anthologies as “Anthology of Azerbaijani Folklore”, “Complete Collection of Azerbaijani Folklore”, “Folklore of South Azerbaijan”, “Karabakh Folklore” play an important role in the creation of the folklore book. At the same time, this research work brings into account the importance of other anthologies in the creation of folklore book.

Key words: *folklore book, anthology, collection, folklore, compilation, genre.*

Вюсал САФИЕВА

**РОЛЬ АНТОЛОГИЙ ФОЛЬКЛОРА В СОЗДАНИИ КНИГИ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ФОЛЬКЛОРА**

Резюме

Создание и возникновение книги азербайджанского фольклора характеризуется различными факторами. Одним из них, естественно, является степень значимости фольклорных сборников, и, главным образом, антологий фольклора. В этом исследовании рассматриваются фольклорные сборники антологического характера и антологии фольклора с точки зрения составления. В то же время доводится до сведения научного сообщества, что роль этих антологий в создании книги фольклора неоспорима. Именно по этой же

причине наряду с различными аспектами затрагивается необходимость изучения антологий и в этом контексте. Для изучения антологий в историко-хронологическом порядке эти книги исследуются в разные периоды. Таким образом, в начале XX века была изучена создание книги фольклора в этом направлении и доведена до сведения научной общественности в советское время, а в период независимости было рассмотрено ее значение. В исследовании также указывается на то, что если в начале XX века отдельные фольклорные сборники частично отвечали запросам антологии, то уже в советское время первые антологии создавались на основе строгих классификационных принципов. Антологии, которые были составлены в период независимости имеют большее значение в создании книги фольклора. Также вносится ясность в создание Института Фольклора НАНА с точки зрения приоритизации фольклора и важному направлению деятельности этого государственного учреждения в этой области. Рассматриваются новые многотомные антологии, которые были собраны и изданы в Институте Фольклора. Среди этих антологий важную роль в создании книги фольклора играют такие многотомные антологии как «Антология азербайджанского фольклора», «Полное собрание азербайджанского фольклора», «Фольклор Южного Азербайджана», «Карабахский фольклор». В то же время в этой исследовательской работе доводится до сведения важность других антологий в создании книги фольклора.

Ключевые слова: Книга фольклора, антология, сборник, фольклор, составление, жанр

Folklor kitabı təsadüfi proseslərdən yaranmır, məhz folklor nümunələrinin müxtəlif variantlarda meydana çıxması əsasında təşkil olunur. Bu kitabının əhəmiyyətli dərəcəsi ondadır ki, əgər folklor kitabı olmazsa, həmin nümunələrin böyük əksəriyyəti şifahi nitqdə itib unudula bilər. Bu bərdə Azərbaycan folklor kitabının haqqında geniş tədqiqat işi işləyən A.Kəngərli yazır ki, “Türk mədəniyyətinin qayğıkeş araşdırıcısı Mahmud Kaşqari XI yüzillikdə qələmə aldığı “Divani-lügətit-türk” əsərində böyük türk sərkərdəsi Alp ər Tonqa-Əfrasiyabın ölümü haqqındakı ağı-yuğlamı kağız üzərinə köçürməşəydi, həmin folklor mətni heç şübhəsiz ki, bu günümüzdə qədər gəlib çıxmayacaqdı. Çünki sonrakı dövnlərdə həmin ağı-yuğlama unudulub getmişdir. Məhz Mahmud Kaşqarının onu yazıya alması bu günə qədər gəlib çıxmasına səbəb olmuşdur (1, 13). Müləhizəni “Oğuz Kağan”, “Kitabi-Dədə Qorqud”, “Koroğlu” və s. epos və dastanlara da şamil etmək olar. Bu müləhizəyə müxtəlif aspektlərdən yanaşan A.Kəngərli yazır ki, “Kitabi-Dədə Qorqud”, “Koroğlu” dastanı və digər folklor örnəkləri spesifik olaraq folklor kitabının yaranmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir (1, 15).

Demək folklor kitabının əsas funksiyası folklorun unudulmasının qarşısını almaqdır. Bu baxımdan folklor antologiyalarının folklor kitabının təşkilində rolunu əsas etibarilə üç dövrə bölmək olar:

1. XX əsrin əvvəllərində folklor kitabının bu istiqamətdə təşkili;
2. Sovet dönəmində folklor kitabının bu istiqamətdə təşkili;
3. Müstəqillik dövründə folklor kitabının bu istiqamətdə təşkili.

Folklor kitabının meydana çıxması və kitablaşdırılması az da olsa, demək olar ki, sovet dönəmindən əvvəl və yaxud Çar Rusiyası dövrünə təsadüf edir. Ancaq bu onu göstərir ki, artıq inkişaf dövrünə qədəm qoyan bütün ölkələrdə bu kimi nəşrlər meydana çıxmağa başlanmışdır. Buna görə də biz bu dövrü **“XX əsrin əvvəllərində folklor kitabının bu istiqamətdə təşkili”** kimi təsnif etməyi daha münasib hesab edirik ki, elmi-nəzəri baxımdan belə bir yanaşma daha doğrudur. XX əsrin əvvəllərində, konkret olaraq 1914-cü ildə ilk folklor toplusu kimi tanınan kitab Mirzə Abbas Abbaszadənin tərtib etdiyi “Arvad ağısı” adlanan folklor toplusu hesab oluna bilər. Bu kitabı transliterasiya edən tədqiqatçı-alimlər R.Xəlilov və A.Xürrəmçizı qeyd edirlər ki, qədim təzkirə və cümlələrdə toplanmış folklor örnəkləri nəzərə alınmasa, bu toplu Azərbaycan folklorunun elmi əsaslarla çap olunmuş ilk folklor antologiyasıdır (2, 7).

Bu nəşrə qədər yalnız folklor nümunələrini əhatə etməsə də SMOMPK (“Qafqaz ərəziləri və xalqlarının təsvirinə dair materiallar toplusu” – QƏXTMT) nəşri kimi geniş dərgidə çap edilmiş folklor nümunələrinin zənginliyini də diqqətdən kənar qoymaq olmaz. Dərginin meydana çıxmasında folklor istiqamətində gərgin zəhmət çəkən tərtibçilər onun I cildində qeyd edirlər ki, bu nəşr yalnız folklor toplusu deyil, eyni zamanda diyarşünaslıq, kulturoloji materialların çoxşaxəliyinə, əhatə dairəsinin genişliyinə görə digər nəşrlərdən xüsusilə fərqlənir. Nəşr edilən materialların mövzu genişliyi toplusunun əsasən üç şöbədə ibarət olan daxili quruluşuna da təsir göstərdi. Belə ki, diyarşünaslıq, kulturoloji aspektlərdə yazılmış məqalələr, əsasən, onun 1-ci 4 şöbəsinin, etnoqrafik və folklor materialları isə 2-ci və 3-cü şöbələrinin mövzularını təşkil edir (3, 3, 4).

SMOMPK nəşrini tərcümə və transliterasiya edən R.Xəlilov da həm tərtibçi, həm də tərcüməçi kimi eyni mövqeni nümayiş etdirir (3, 3, 4).

“Arvad ağısı” folklor toplusunun folklor kitabına çevrilməsinə toplusunun tərtibi məsələləri kontekstində yanaşmaq lazımdır. Məhz folklor kitabını bu kimi elmi-nəzəri metodologiya təşkil edir. Bu topluda bayatı, ağı, haxışta kimi folklor janrları yer almışdır. Eyni zamanda tərtibçilərin göstərdiyi kimi, folklor janrına aid edilən ağı janrının xarakterindən doğan şivən nümunələri də ilk dəfə olaraq bu topluda elmi-kütləvi ictimaiyyətin diqqətinə çatdırılmışdır (2, 7).

Azərbaycan folklorunun yazıya alınması barədə dəqiq məlumatın olmaması haqqında fikirlər real olsa da (4, 7), təbiidir ki, folklor toplularının XX əsrin əvvəllərindən Azərbaycanda nəşr olunması mübahisəli deyil. Bu baxımdan “Arvad ağısı” kimi folklor toplusunun ilk toplu olaraq təqdim olunması tərtibçilərin elmi-nəzəri cəhətdən doğru mövqeyinin nümayişi olaraq qəbul oluna bilər. Təsadüfi deyil ki, folklorşünas-alim V.Vəliyev göstərir ki, XIX əsrin sonu, XX əsrin ilk illərindən başlayaraq Azərbaycan folklorunun ayrı-ayrı janrları kitabça formasında nəşr olunmağa başlayır. Bu kitablarda xalq ədəbiyyatının bir çox janrlarından nümunələr

verilir. Onlardan “Atalar sözü”, “Gözəllmə”, “Nəğmə və şikəstə”, “Arvad ağısı, bayatı, haxışta, sevgi, layla, qaynana-gəlin sözləri”, “Milli nəğmələr”, “Nağıllar məcmuəsi”, “Şagirdlərə bəxşiş (nağıllar məcmuəsi)” və s. kitabları göstərmək olar” (5, 60).

Əlbəttə, bu antologiyadan əvvəl C.Bəydilinin qeyd etdiyi kimi, küll halında ayrıca kitab şəklində 750-ə yaxın Azərbaycan atalar sözü və məsəlləri 1899-cu ildə ilk dəfə Məhəmməd Vəli Qəmərli tərəfindən hazırlanıb nəşr edilmişdir (6, 12), ancaq antologiya, folklorun tərtibi məsələləri baxımından bir janrı deyil, müxtəlif janrları özündə cəmləyən kitabdır. Buna görə də “Arvad ağısı” toplusu ilk antologiya hesab oluna bilər. Antologiya haqqında Ə.Mirəhmədov tərtib etdiyi “Ədəbiyyatşünaslıq lüğəti”ndə göstərir ki, qədim zamanlarda antik ədəbiyyatın seçilmiş əsərlərindən ibarət olan məcmuələr belə adlanırdı. İndi isə müxtəlif şairlərin seçilmiş əsərlərini və yaxud hər hansı bir xalqın ədəbiyyatından seçilmiş nümunələri əhatə edən məcmuələrə antologiya deyilir (7, 9).

X.Kərimova yazır ki, “Azərbaycan folklorunun ilkin nəşrləri” seriyasından olan “Folklor çələngi” adlı topluya əsasən XVII-XIX yüzilliklərdə erməni əlifbası ilə yazıya alınmış Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının seçmə örnəkləri daxil edilmişdir. İ.Abbaslı topluda mətnləri belə qruplaşdırmışdır: “İkidilli şeirlər; Nağıl pişrovları; Atalar sözü və məsəllər; Bayatılar; Aşıqlar və el şairləri; Dastan şeirləri; Müxtəlif şeirlər və xalq nəğmələri; Dastanlar (“Xan Çoban”, “Qul Mahmud”). Müəllif göstərir ki, tarixən erməni əlifbası ilə toplanıb qorunmuş Azərbaycan folkloru örnəklərini bir toplu şəklində nəşr etdirmək ilk təşəbbüsdür (4, 62).

Ancaq qeyd etmək lazımdır ki, bu örnəklər antologiya olaraq həmin illərdə deyil, 2008-ci ildə nəşr olunmuşdur (4, 181; 8, 3-132).

Sovet dönəmində də folklor antologiyaları nəşr olunub kitablaşdırılmışdır ki, bu kitablar məhz folklor kitabının təşkilində mühüm rol oynamışdır. Bu baxımdan həmin antologiyalar folklor kitabının araşdırılmasında da əhəmiyyətli çəkiyə malikdir. Çünki xalq yaddaşından folklorlaşdırılıb yazı yaddaşına çevrilən nümunələr məhz folklor kitabının inkişafına xidmət edir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, bir janrın kitablaşdırılması folklor kitabını təşkil etsə də, folklor antologiyası olaraq qəbul edilə bilməz. Ancaq M.V.Qəmərlinin 1899-cu ildə nəşr etdirdiyi “Azərbaycan atalar sözü və məsəlləri” (6, 12), V.Xulufunun 1926-cı ildə nəşr olunan “Tapmacalar”ı (9, 10-95), 1926-cı ildə A.Şaiq, Ş.Əfəndizadə və M.M.Axundzadə (Hatif) tərəfindən təqdim olunub nəşr edilən “Bayatılar və manilər” (10, 10-96), H.Zeynallının 1928-ci ildə nəşr etdirdiyi “Azərbaycan tapmacaları” (11, 16-74), 1930-cu illərdə B.Bəhcət (Bəhcət) tərəfindən yazılmış əlyazmalardan çıxarılıb 2006-cı ildə transliterasiya edilmiş “Sarı Aşığın bayatıları” (12, 12-94) və s. bu kimi kitablar folklor toplusu hesab oluna bilər. Çünki bu kitablarda da bir janr əhatəsində müxtəlif folklor örnəkləri elmi-kütləvi oxucuya təqdim olunur. Bu baxımdan həmin kitablar da kiçik folklor topluları hesab oluna bilər.

Sovet dönəmində antologiya hesab oluna biləcək kitablardan biri də təbiidir ki, V.Xulufunun 1927-ci ildə tərtib etdiyi “El aşıqları” kitabıdır. Çünki bu kitabda

müxtəlif aşıqların müxtəlif janrlı əsərləri yer almışdır. R.Xəlilov yazır ki, V.Xuluf-lunun tərtib etdiyi “El aşıqları” toplusu Azərbaycan aşıq sənətinin tədqiqinin və tərtibinin ilkin qaynağı kimi çox dəyərli kitabdır (13, 7).

Belə antoloji miraslardan biri də təbiidir ki, eyni xarakterdə 1929-1930-cu illərdə H.Əlizadənin nəşr etdirdiyi iki cildlik “Azərbaycan aşıqları” toplusudur. Tədqiqatçının 1929-cu ildə nəşr etdirdiyi “Aşıq ədəbiyyatı antologiyası”nın I-II cildində Azərbaycan aşıqları geniş şəkildə elmi ictimaiyyətə təqdim olunaraq onların əsərlərindən nümunələr diqqətə çatdırılmışdır. Təbiidir ki, bu da folklor kitabının təşkilində ilk antoloji kitab kimi mühüm rol oynamışdır (14, 6-295; 15, 5-274).

A.Kəngərli sovet dönəmində yaranan elmi-kütləvi antologiyaların ilk nümunələrini isə artıq XX əsrin 60-cı illərindən götürür. O, bu bərdə qeyd edir ki, altmışıncı illərdə get-gedə sürətlənən folklor kitabı işinin inkişafına “Azərbaycan nağılları” və “Azərbaycan dastanları” beşcildliklərindən sonra “Azərbaycan folkloru antologiyası” böyük təkan vermişdir (1, 335).

Əlbəttə, bu da ondan irəli gəlir ki, A.Kəngərli Azərbaycan folklorunun janr müxtəlifliyini öz içinə alan toplusunun antologiya olaraq qəbul olunması müddəasını nəzərdə tutmaqla belə bir yanaşma sərgiləmişdir. Biz bu problem haqqında yuxarıda bəhs edərək folklor janrlarının müxtəlif nümunələrinin bir kitabda cəmlənməsinin antoloji material kimi üzə çıxması qənaətinə gəldik. Ancaq kiçik folklor toplularını, antologiya sayılacaq aşıq ədəbiyyatı nümunələrini bu kontekstdə nəzərdən keçirməklə daha münasib bilib həmin kitabların sovet dönəminin ilk illərində meydana çıxan nəşrlərinə də nəzər yetirdik.

Lakin A.Kəngərli yuxarıda göstərdiyimiz kitabların tam deyil, bir qismini nəzərdə tutaraq bu kimi nəşrləri “antoloji səciyyəli” adlandırmaqla eyni müddəanı inkar etməsə də, kamil antologiya baxımından ilk dəfə 1968-ci ildə nəşr olunmuş Azərbaycan folklor antologiyasını əsas götürür (1, 336).

Təbiidir ki, tədqiqatçı bu müddəanı irəli sürərkən 1968-ci ildə nəşr olunmuş “Azərbaycan folklor antologiyası” kitabına istinad edərək bunun ilkin nəşr olduğunu iddia edir (1, 337, 403).

A.Kəngərli eyni zamanda “Azərbaycan folklor antologiyası”nın tərtibi problemlərinə və janr spesifikasiyasına toxunaraq folklor kitabının formalaşmasında bu kimi cəhətlərin də vacibliyini qeyd etmişdir (1, 337-340).

Sovet dönəmində Azərbaycan folklor antologiyalarından biri kimi 80-ci illərdə nəşr olunan “Xalq ədəbiyyatı” antologiyasını da qeyd etmək vacibdir. Bu antologiyanı T.Fərzəliyev və İ.Abbasov tərtib etmişdir. Kitab konkret olaraq antologiya adlanmasa da, tərtibi etibarilə antologiya olduğu folklorun ən müxtəlif janrlarının bu kitabda yer aldığından aydın görünür. Bu janrlardan inam və etiqadlar, ovsunlar, alqışlar-qarğışlar, andlar, miflər-əsatirlər, əfsanələr, rəvayətlər, əmək, mövsüm, mərasim nəğmələri, tapmacalar, atalar sözü-məsəllər, nağıllar, təmsillər, xalq tamaşaları, qaravəllilər, bayatılar, xoryatlar, gəraylılar, qoşmalar, qəhrəmanlıq nəğmələri, dastanlar, lətifələr, xalq mahnıları, beşik nəğmələri-laylalar, nazlamalar, uşaq oyun nəğmələri – düzgülər, sanamalar, yanıltmaclar kimi folklorik janr spe-

sifikası bu kitabın dəyərli folklor antologiyası olduğunu diqqətə çatdırır (16, 501-510).

Eyni zamanda bu kitabda əvvəlki folklor örnəklərinin yer almasıyla bərabər, yeni toplanan nümunələrin də təqdim olunması folklor kitabının təşkilində müstəsna əhəmiyyət kəsb edir. Folklor mətnlərinin söyləyicilərinin bu kitabda pasportlaşdırılması da məhz həmin antologiyanın folklor kitabına çevrilməsini aydın göstərir (16, 487-500).

Müstəqillik illərində Azərbaycan folklor antologiyalarının nəşri çox geniş vüsət almışdır. Xüsusilə, folklor irsimizin nəzəri-təcrübi istiqamətdə araşdırılmasında və geniş fəaliyyət sahəsinə çevrilməsində mühüm rol oynayan AMEA Folklor İnstitutunun kollektiv şəkildə toplayıb nəşr etdirdiyi çoxcildli antologiyalar, eyni zamanda müasir texnoloji-kommunikativ imkanların genişlənməsi istiqamətində folklor irsinin toplanmasında yaranan sürətli imkanlar, ölkəmizdən xaricdə toplanan folklor örnəklərinin zəngin materialı, tədqiqi və nəşri çox əhəmiyyətli faktor olaraq folklor kitabının meydana çıxmasını şərtləndirmişdir.

AMEA Folklor İnstitutunda folklor antologiyaları silsilə halında nəşr edilir. bu qəbildən çap edilmiş çoxcildli “Azərbaycan Folklor Antologiyası”, “Azərbaycan Folklor Külliyyatı”, “Güney Azərbaycan folkloru”, “Qərbi Azərbaycan folkloru”, “Qarabağ folkloru” kimi antologiyalar folklor kitabının təşkilində mühüm rol oynayır. Eyni zamanda “Azərbaycan Folklor Antologiyası” başlığı altında “İraq-Türkman folkloru”, “Göyçə folkloru”, “Ağbaba folkloru”, “İrəvan Çuxuru folkloru”, “Zəngəzur folkloru”, “Dərbənd folkloru”, “Dərələyəz folkloru”, “Borçalı-Qarapapaq folkloru”, “Borçalı folklorunun örnəkləri” (III cildə), bir sözlə bütöv Azərbaycanın tarixi torpaqlarında mövcud olan folklor irsi müstəqillik dövründə yazıya alınıb antologiyalara çevrilmişdir (17).

Nəhayət müstəqillik illərində toplanılıb nəşr olunan bu antologiyalarda yer alan folklorumuz lokal və regional səviyyədə toplanmaqla folklor itkisinin qarşısını almış və nəticə etibarilə vahid Azərbaycan xəritəsini ədəbi-mədəni arealda yaratmağa nail olmuşdur. Bu antologiyalardan “İraq-türkman folkloru”, “Göyçə folkloru”, “Şəki folkloru”, “Qarabağ folkloru”, “Qaraqoyunlu folkloru”, “Ağbaba folkloru”, “Gəncəbasar folkloru”, “İrəvan Çuxuru folkloru”, “Şirvan folkloru”, “Zəngəzur folkloru”, Şəki, Qəbələ, Oğuz, Qax, Zaqatala, Balakən folkloru, “Dərbənd folkloru”, “Dərələyəz folkloru”, “Ağdaş folkloru”, “Muğan folkloru”, “Lorupənbək folkloru”, “Qazax folkloru”, “Borçalı folkloru”, “Borçalı-Qarapapaq folkloru”, “Naxçıvan folkloru”, “Masallı folkloru”, “Göyçay folkloru”, “Azsaylı xalqların folkloru” (IV cildə), “Bakı folkloru”, “Gədəbəy folkloru”, “Tovuz folkloru”, “Yardımlı folkloru” və başqalarını qeyd etmək olar (17).

AMEA Folklor İnstitutu “Azərbaycan Folklor külliyyatı” seriyası ilə nağıl və dastanları da 30 cildədən artıq kitabda cəmlədirərək folklor kitabının yaranmasında müstəsna xidmət göstərmişdir (17).

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi silsilə nəşrlərlə İnstitut Folklor kitabının zənginləşməsinə bilavasitə xidmət etmişdir. Bu xüsusdan “Güney Azərbaycan folkloru”

ru” başlığı altında Qərbi Azərbaycan folkloru ilə bağlı çoxcildli antologiyalar nəşr edilib elmi-kütləvi dairədə yayılmışdır (17).

Bir sözlə, hazırda İnstitut əməkdaşları regionlarda aparılan folklor toplama işləri apararaq “Azərbaycan Folkloru Antologiyası” adı altında nəşrləri ardıcıl olaraq davam etdirirlər (17).

İnstitutda “Qarabağ: Folklor da bir tarixdir” başlığı altında 10 cilddən yuxarı kitab nəşr olunmuş və formatına görə bu kitablar da antologiya olaraq elmi-kütləvi auditoriyanın diqqətinə çatdırılmışdır (17).

Təqdim etdiyimiz kitablar bununla yekunlaşmır, çünki AMEA Folklor İnstitutunda bu kimi layihələr davam edir və hər il yeni folklor antologiyaları işıq üzü görür. Həmin kitabların strukturuna və tərtibi məsələlərinə toxunmaq çox genişhəcmli tədqiqatların mövzudur. Bu kontekstdə araşdırdığımız antologiyalar haqqında X.Kərimovanın “Folklor mətnlərinin tərtibi məsələləri” tədqiqatında da geniş bəhs olunmuşdur (4, 51-64). Əlavə olaraq onu da bildirmək istəyirik ki, bu antologiyalar folklor kitabını meydana çıxaran möhtəşəm qaynaqlardır. Eyni zamanda yuxarıda göstərdiyimiz və antologiya strukturuna malik olan “Azərbaycan Folklorunun ilkin nəşrləri” seriyası ilə kitablar da AMEA Folklor İnstitutunda transliterasiya olunub nəşr olunmuşdur (2; 8; 13) .

Müstəqillik illərində Azərbaycan Folklor Antologiyaları ölkəmizdə müxtəlif tədqiqatçılar və folklorsevərlər tərəfindən də nəşr olunub yayımlanmışdır. Əlbəttə, bu da təbiidir. Çünki folklor xalq yaddaşı, xalq məişəti, xalq dünyagörüşü, bir sözlə milli kimliyin ifadəsidir. Bu nəşrlərdən elmi təsnifat prinsiplərinə uyğun aparılanları təbiidir ki, daha effektiv nəticə olaraq meydana çıxmışdır. Həmin nəşrlərin mühüm bir qismi təkrar nəşrə hazırlanıb, elmi-kütləvi ictimaiyyətə təqdim olunan antologiyalardır. Bu antologiyalar əsasən sovet dönəmində nəşr edilmiş kitablardır ki, məhz onların təkrar nəşr edilməsi kitabların itkiyə məruz qalmasının qarşısının alınması məqsədi daşıyır. Bununla belə müstəqillik illərində nəşr olunub və təkrar nəşrə hazırlanan kitablar da vardır. Bunlardan 2001-ci ildə nəşr olunan antologiyanın 2005-ci ildə təkrar nəşrini nümunə kimi göstərmək olar (18).

Bu da ondan irəli gəlir ki, latın əlifbasına tam keçid dövründə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” 12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı ilə bir çox kitablar yenidən nəşr olunmuş və bu istiqamətdə əvvəlki antologiyaların da təkrar nəşri baş vermişdir (19).

Beləliklə, Azərbaycan folklor antologiyalarının folklor kitabının təşkilində mühüm rolu meydana çıxır və şifahi yaddaşın yazılı yaddaşa çevrilməsi prosesi folklor kitabının əsasını təşkil edir. Bu antologiyaların strukturu, xarakterik xüsusiyyətləri və tərtibi məsələləri də folklor kitabının təşkilində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Ancaq əsas etibarilə folklor kitabını təşkil edən məhz xalq yaddaşının itkiyə məruz qalmadan kitablaşdırılması əsas prioritet olaraq qüvvədə qalır. Yəni folklor kitabının meydana gəlməsi yazılı yaddaşın bərpasından keçir, digər məsələlər isə bu nümunələrin yazıya alınmada xüsusi cəhətlərini müxtəlif aspektlərdən tədqiq və

təhlil etməyə imkan verir. Məhz Azərbaycan folklor arealının kitablaşdırılması istiqamətində folklor toplularının və antologiyaların rolu göründüyü kimi, müstəsna əhəmiyyət daşıyır.

ƏDƏBİYYAT

1. Əliyeva (Kəngərli) A. Azərbaycan folkloru və kitab mədəniyyəti. Bakı: Elm, 2008, 423 s.
2. Arvad ağısı (bayatı, haxışta, sevgi, laylay, qayınana-gəlin sözləri). Tərtib edən Mirzə Abbas Abbaszadə. Transliterasiya edənlər: R.Xəlilov, A.Xürrəmçizi. Bakı: Səda, 2004, 60 s.
3. SMOMPK: Azərbaycan folkloru materialları, I cild. Tərtib edənlər: R.Xəlilov, A.Xürrəmçizi, A.Hüseynova. Bakı: Elm və təhsil, 2018, 232 s.
4. Kərimova X.D. Folklor mətnlərinin tərtibi məsələləri. Bakı: Elm və təhsil, 2019, 192 s.
5. Vəliyev V. Azərbaycan folkloru. Ali məktəb üçün dərslik. Bakı: Maarif, 1985, 414 s.
6. Atalar sözü. Tərtib edən C.Bəydili. Bakı: Öndər nəşr, 2004, 264 s.
7. Ədəbiyyatşünaslıq terminləri lüğəti. Tərtib edən Ə.Mirəhmədov. Bakı: Azərənşr, 1965, 150 s.
8. Folklor çələngi (XVII-XIX əsrlər əlyazmalarından seçmələr) / Transliterasiya və tərtib edən Abbaslı İ. – Bakı: Nurlan, 2008, 132 s.
9. Xulufu V. Tapmacalar. Bakı: Nurlan, 2013, 112 s.
10. Bayatılar və manilər. Transliterasiya və ön sözün müəllifləri R.Xəlilov, A.Xürrəmçizi. Bakı: Səda, 2005, 99 s.
11. Zeynallı H. Azərbaycan tapmacaları. Bakı: Elm və Təhsil, 2013, 102 s.
12. Bəhlul Bəhcət.Sarı Aşığın bayatıları. Transliterasiya və ön sözün müəllifi R.Xəlilov. Bakı: Səda, 2006, 96 s.
13. Xulufu V. El aşığı. Bakı: Elm və Təhsil, 2013, 92 s.
14. El ədəbiyyatı nümunələri. Azərbaycan aşığı. I cild. Toplayan H.Əlizadə. Bakı: Azərənşr, 1929, 295 s.
15. El ədəbiyyatı nümunələri. Azərbaycan aşığı. II cild. Toplayan H.Əlizadə. Bakı: Azərənşr, 1930, 274 s.
16. Xalq ədəbiyyatı. Azərbaycan klassik ədəbiyyatı kitabxanası, XX cildə, I cild. Cildi tərtib edənlər: Fərzəliyev T. Abbasov İ. Bakı: Elm, 1982. 510 s.
17. https://arxiv.folklor.az/azerb_folkloru_antologiyasi.htm
18. Azərbaycan folkloru (Məktəblilər üçün seçmələr). Bakı: Şərq-Qərb, 2005, 360 s.
19. <https://e-qanun.az/framework/5427>

Redaksiyaya daxilolma tarixi: İlkin variant: 03.10.2024

Son variant: 21.10.2024